

RAUL ZELIK • Sermayenin Yaşayan Ölöleri

RAUL ZELIK 1968 yılında Münih'te doğdu. Siyaset bilimci, çevirmen ve gazeteci. Medellin'deki Kolombiya Milli Üniversitesi'nde Uluslararası Siyaset alanında doçent olarak çalıştı ve Bogota, Berlin ve Kassel Üniversiteleri'nde dersler verdi. Yıllardır aktif bir sosyal eylemci olarak özellikle İspanyolca konuşulan ülkelerde siyasi çatışmalar konusunda araştırmalar yürütmektedir. Almanya'da 2012'de üye olduğu Sol Parti'nin (Die Linke) 2016'da yönetim kuruluna seçilmiştir.

Wir Untoten des Kapitals.

Über politische Monster und einen grünen Sozialismus

© 2020 Suhrkamp Verlag AG, Berlin

İletişim Yayınları 3206 • Politika Dizisi 226

ISBN-13: 978-975-05-3376-1

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDITÖR Tamil Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

RAUL ZELIK

Sermayenin Yaşayan Ölüleri

Siyasi Canavarlar
ve Yeşil Bir Sosyalizm Üzerine

*Wir Untoten des Kapitals
Über politische Monster und einen grünen Sozialismus*

ÇEVİREN *Dilek Çınar*

*Malik ve Paula için,
biz denedik...*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
Önsöz	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Zombileştirme!	15
Zombi kadavrası	15
Siyasi canavarlar	27
Sol nedir?	34
İKİNCİ BÖLÜM	
Çevengur'dan Sonra	51
Çevengur	51
Yeni bir Sol Yeşil Mutabakat?	54
Sol hükümetler ... ve sağ reformlar	77
“Sosyal ilerleme” nasıl başarılabilir?	92
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Kar Küreyici - Lokomotifler, Devrimler ve İmdat Frenleri Hakkında	103
Kar küreyici	103
Sosyalist devrimler: Rusya, Çin, Yugoslavya	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yeni Bir Sosyalizm Kavramı	131
Bir paradigmanın sonu – değer üretimi artık toplumsal zenginlik yaratmadığında	131
Yeşil devrim: Metabolizmanın kısıtlanması	138
Plan-piyasa-hangisi?	167
Liberalizmden konsey demokrasisine – ve tekrar geriye?	196
Bir parantez: Venezuela – “protagonist” bir demokrasinin yükselişi ve çöküşü	202

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yapılabilecek Nedir ve Dönüştürücü İktidarın Kaynağı Ne Olabilir?	213
Ayna nöronları veya sadece ortalama olan?	213
İktidar, kaba kuvvet, hegemonya	226
Sonsöz	255
1989	255
DİZİN	263

TEŞEKKÜR

Bu kitap üzerinde çalışırken, siyasi veya akademik bağlamlarda dahil olmuş olduğum sayısız tartışmaya geri döndüm. Doksanlı yılların başında bir üniversite öğrencisiyken okumuş olduğum metinlere tekrar göz attım ve dünyanın çok farklı yerlerinde gerçekleşmiş olan siyasi müzakereleri hatırladım – Latin Amerika’daki çiftçi örgütlerinde; Avrupa’da eğitim kurumlarında ve sosyal ağlar kapsamında; Kolombiya’da ve Almanya’da üniversitede; siyasi grupların içinde. Tüm tartışmış olduğum ve hâlâ tartıştığım kişilere teşekkür borçluyum.

Özellikle anmak istediklerim, bu metnin bazı motiflerini yayınlayabildiğim İsviçre menşeli *Wochenzeitung* gazetesinde çalışan meslektaşlarım; bana bir burs imkânı tanıyarak bu metnin yapısını oluşturmamı mümkün kılan “Büyüme Ötesi Toplumları” adlı Jena’daki araştırma enstitüsü ve ayrıca özellikle Christine Schickert ile geçmiş yıllarda beni eski ve yeni sosyalizm tasarımları konusunda düşünmek için defalarca cesaretlendirmiş olan Klaus Dörre. Sosyal ağlarda aktif ve bazen aksisi, bazen fazla katı, ama çoğu zaman da zeki “kalabalığa” ise feminist ve enternasyonalist bir dönüşüm ajandası konusundaki fikirlerimi düzenlemeye yardımcı oldukları için minnettarım. Ayrıca Alex Demirović, Klaus Meschkat ve César Rendue-

les ile –maalesef çok nadiren– yaptığımız görüş alışverişi ve beni iklim sorusu bağlamında zamanın işaretlerini görmek konusunda dürten Birgit Mahnkopf'un çok eleştirel ve zeki yorumları da önemliydi. 2018 yılında vefat etmiş olan ve on yıllar boyunca toplumsal ilişkileri ve doğa ilişkilerini birlikte düşünmemiz gerektiğini dile getirmiş olan, küresel bir eko-sosyalist düşüncenin öncüsü olarak Elmar Altvater'i de anmak isterim. Son olarak da Suhrkamp Yayınevi'ndeki editörlerim Christian Heilbronn ve Heinrich Geiselberger'e ve hep eleştirel bir bakışla, ama hep de cesaretlendirici ve kayıtsız koşulsuz bir dostlukla argümanımın çelişkilerini ve zayıf yönlerini dile getirmiş olan Jana Paregis'e özel bir teşekkür borçluyum. Sensiz, Jana, bu işin altından kalkamazdım.

Önsöz

Covid-19 pandemisi Avrupa'ya ulaştığında ve birçok ülkede sokağa çıkma yasakları ilan edilmeye başlandığında, elinizde tuttuğunuz bu kitap yayınevinde düzenleme aşamasındaydı. Henüz bu hastalığın toplumları ve küresel ilişkileri nasıl etkileyeceği belli olmasa da, olan bitenlerin ışığında bu kitabın temel sorusu daha da ivedilik kazandı. Artık üretim ve yaşam biçimimizin ekolojik ve sosyal nedenlerden dolayı sürdürülemez hale gelmeye başlamış olması ve bizim hem kapitalizmin, hem de sosyalizmin bugüne dek bildiğimiz biçimlerinin dışına çıkacak bir karşı tasarım üzerine düşünmemiz gerektiği tezi bu metnin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Covid-19 krizi ekonomik sistemimizin tüm absürtlüğünü ve kırılganlığını gözler önüne seriyor. Trilyonlarca dolar ve Avro finans piyasalarını ve holdingleri kurtarmak için mobilize edilirken, en zengin sanayileşmiş ülkeler bile sağlık sistemlerinin çöküşüne şahit olmaktadır. İspanya'da çocuklar bir aydan beri sokağa çıkma yasağı nedeniyle evdeler; oysa haftalar boyunca "ekonomiyi ayakta tutmak" adına normal bir şekilde üretmeye ve çalışmaya devam edildi. Hemen her yerde boşaltılmış market rafları, kriz anlarında piyasanın kendi kendini tedavi etme açısından hiç de güçlü olmadığını göstergeleri. ABD'de silah

satan dükkânların önünde oluşan kuyruklar ise herkesin bir diğeri her şeyden önce bir rakip olarak görmesinin nereye varacağına işaret ediyor. Fransa’da ise finansal kısıtlamalar yoluyla “sıksakı çıkarılmış” sağlık sisteminin sağlayamadığı güveni artık sokaklarda devriye gezen askerlerin yaratması bekleniyor sanki. Tüm dünyayı sarmış olan ve sosyal medyada yayılan yalan haberler ve dünyanın sonunun geldiğini anlatan hikâyeler de bunların cabası.

Bütün bunlar gerçek. Gerçekliğin başka bir parçası da, bu krizin hemen her şeyin tekrar pazarlık konusu olabileceği bir “açılım” ânını temsil ediyor olması. Acilen inşa edilmek durumunda kalmış hastanelerin görüntüsü ne kadar ürkütücü ve aniden küreselleşmeden vazgeçerek çökecek bir ekonomi ne kadar korkutucu ise de, bu durumun her şeye rağmen cesaret veren özelliklerini de göz önünde bulundurmalıyız. Dünyanın her yanında en zayıf konumda olanları, yani ilerlemiş yaşından ya da altta yatan hastalıklarından dolayı yoğun bakımda tedaviye ihtiyacı olacakları korumak adına sosyal hayata yönelik ağır kısıtlamalar kabul görüyor. “Flatten the curve” [Eğriyi düzleştir – ç.n.] formülü tam da güçlü olanın kanunu geçerli demek değil; tersine dayanışma demek, çünkü piyasa mantığına kalısa yaşlılar ve hastalar sadece sinir bozan, sevimsiz bir “maliyet faktörü” teşkil ederlerdi. Toplumun hiç olmazsa bir an piyasaya direnç gösteriyor olması hiç de küçümsenecek bir gerçeklik değil.

Birçok hükümetin aldığı önlemler de siyasi tahayyül ufkunu yeniden bir nebze genişletmeye katkıda bulunuyor. Elbette – trilyonlarca Avro ve doların büyük kısmı bu kez de bankaları ve holdingleri, yani ilk aşamada süper zengin hisse senedi sahiplerini servet kaybına karşı korumak için kullanılacak. Ancak birdenbire ekonomiye ve sosyal politikalara yönelik öyle talepler de dile getiriliyor ki, daha birkaç gün önce bu taleplere sosyalist şeytan işi denirdi: neoliberal borsa uzmanları, firmaların (yabancılar tarafından satın alınmalarını engellemek için) kamusallaştırılmasını talep ediyorlar; maliye bakanları “dengeli bütçe” politikasını devre dışı bırakıyorlar; AB komis-

yon başkanı von der Leyen “müsrif Güney” bağlamında reddedilen Avrupa devlet tahvillerini hayata geçirmeyi tahayyül edebiliyor ve birçok ülkede hükümetler “helikopter parası” üzerine tartışıyorlar – bir tür geçici temel vatandaşlık geliri. Fransa Başkanı Macron, can çekişen küçük boy işletmelerin kira, elektrik ve su borçlarını kararname ile siliyor ki bu şaşkıncı; çünkü siyasetin özel sözleşmelere sözde müdahale etme hakkı yok; ve Avrupa’da bir dizi ülkede aniden sanayinin dönüşümüne gidiyor: otomotiv yan sanayi işletmeleri tıbbi araç gereç üretimine yönelsin deniliyor. Bu her tür sosyalist projenin çekirdeği olan, ekonominin ihtiyaç temelli ve demokratik olarak planlamasının en azından gerçek bir seçenek olarak ortaya çıktığı bir an.

İklim politikaları nedeniyle uzun süredir dile getirilen talepler de krizde birden gerçek oldu. Uçak filoları havalanamıyor; büyük gezi gemileri limanlara yanaşamıyor; milyonlarca insanı bira içmek için kendi memleketlerindekiinden hiç de farkı kalmamış yerlere ulaştıran, çığırından çıkmış kitle turizmi felç olmuş vaziyette. Uydu görüntüleri hava kirliliğinin sadece Çin’de değil, Kuzey İtalya’da da birkaç günde dramatik bir şekilde azaldığını belgeliyor. Venedik’in kanallarında yine berrak sular akıyor ve Almanya’da 2020 yılı için öngörülen iklim politika hedeflerine ulaşılması –sera gazı salımlarının 1990 yılına oranla % 40 oranında azaltılması– aniden yalnızca muhtemel değil, hatta mümkün hale gelmiş durumda.¹

Elbette bunlar yine de iyi haberler değil, çünkü Covid-19-pandemisi bütün dünyada milyonlarca insanın hayatına mal olacak. Olayların korkunçluğunu süslemek veya önemini azaltmak için hiçbir neden yok. Buna rağmen içinde bulunduğumuz âmi doğru kavrayabilmemiz gerekiyor: sürekli hız arttırmak zorunda olan küresel kapitalist makine birden durdu ve bu ulusal sınırlardan bağımsız olarak hepimizi etkiliyor. Elbette herkesi aynı şekilde etkilemiyor, çünkü kamusal sağlık hiz-

1 Agora Energiewende, “Auswirkungen der Corona-Krise auf die Klimabilanz Deutschlands”, Berlin, 2020, https://www.agora-energiewende.de/fileadmin/Projekte/2020/_ohne_Projekt/2020-03__Corona_Krise/178_A-EW_Corona-Drop_WEB.pdf (tüm internet kaynaklarına en son erişim: Şubat 2020).

metleri kemer sıkma politikaları nedeniyle tahribata uğramış ülkelerde daha fazla insan ölüyor ve –çok fazla insanın yaşadığı bir evdeki işçi ailesi ya da konteyner kentlerde yaşamak durumunda olan mültecilerin tersine– kim Berlin-Zehlendorf veya Hamburg-Blankenese’de bahçesinde kurduğu ev ofisinde çalışabiliyorsa, bu yavaşlamanın belki de tadına varıyor. Ve yine de bu kriz üç noktayı hepimizin gözlerinin önüne seriyor: birincisi, bizi kapana kısırmış olan hamster tekerleği durdurabiliyor; ikincisi, insanlık birbirine öylesine bağımlı ki, sadece birkaç hafta içinde bir virüs gezegendeki bütün bedenlerin içinden geçerek kendini yeniden üretebiliyor ve üçüncü olarak da, son kertede mesele hayatın kendisidir; her toplumsal düzeyin üzerinde uğraştığımız, ama hiçbir zaman tamamen kontrol edemeyeceğimiz bir (sosyolog Jason Moore’un deyimiyile) “yaşam ağına” sarılı olmasıdır.

Walter Benjamin, tarih felsefesi tezleri konusundaki bir ön çalışmasında devrimlerin Marx’ın düşündüğü gibi dünya tarihinin lokomotifi olmaktan çok “trende seyahat eden beşeriye-
tin imdat frenine”² asılmasıdır diye not etmiştir. İşte trenin kısa süreli durması, bütün kuralların ve anlaşmaların birden pazarlığa açık hale gelmesi ve birçok şeyin farklı olabileceği gözlemi, yeni imkânlar ortaya çıkartıyor. Hem kötüye doğru, hem iyiye doğru yönelebilecek imkânlar.

Endişelenmek için sayısız neden var. Sınırların kapatılması milliyetçiliği körüklüyor; küresel değer zincirlerinin aksaması kısa sürede askerî yollardan piyasalar ve hammaddeler için savaşmaya başlayacak bölgesel blokların ortaya çıkmasına neden olabilir; Güney Avrupa tarihinde en derin ekonomik krizin tehdidi altında ve yoksul küresel Güney’in sağlık sistemleri bu pandemide hastalığı ağır geçiren vakalara hizmet yetiştiremeyecekler. İnsanların nasıl psikozlar geliştirdiklerini; panik içinde alış veriş yaptıklarını; yalnızca kendilerini düşündüklerini görüyoruz. Ancak tersi de doğru: Enfeksiyon kapma ve ölüm

2 Walter Benjamin, *Über den Begriff der Geschichte*, Manuskripte - Entwürfe und Fassungen, aynı yazar, *Werke und Nachlaß*, Bd. 19, Berlin: Suhrkamp, 2010, s. 153.

tehlikesine rağmen her tür fedakârlığı yapan sağlık çalışanları; karantina koşullarında akşamları balkonlarda sağlık çalışanlarını ve doktorları alkışlamak veya pencerelerde şarkı söylemek için randevulaşan insanlar ve kamusal sağlık sisteminin güçlendirilmesinin kendileri için politik bir öncelik olduğunu keşfeden burjuva siyasetçileri.

Eğer bir umut ışığı varsa, bu pandeminin ortaya attığı soruların yapısı: Sağlık sistemi gibi hayatımızın temel garantisi olan kamusal altyapı kurumları ahlında neden her iktisat teorisinin merkezinde değil? Madem hemşireler, kasiyerler ve ulaşım işçileri gibi temel işlerde çalışanlar olmadan sistem işlemiyor, niçin bu gruplara “sistem açısından taşıdıkları önemle mütenasip” maaş ödenmiyor? Madem piyasa her kriz ânında panik alışverişlerine ve ürün kıtlığına sebep oluyor, neden bütün piyasa teorileri nihayet ideoloji dünyasına devredilmiyor? Neden bir kez daha saatli bombaya dönüşen borsalar nihayet kapatılmıyor ya da en azından radikal bir şekilde kontrol altına alınmıyor? Milyarlarca Avro tutarında vergi gelirleri kullanılarak büyük holdinglerin kurtarılması neden normal de, bu firmaların neyi, nerede ve hangi koşullarda üreteceğine demokratik bir şekilde karar vermemiz niçin tahayyül edilemiyor? Ve niçin krizlerin artık sadece küresel ölçekte çözülebileceği bir zamanda (iklim krizi için geçerli olan, pandemi için de geçerli) Dünya Sağlık Örgütü DSÖ gibi küresel yapılanmaların inşasının üzerine gitmiyoruz? Neden ulusal hükümetler tarafından atama yoluyla değil de, bütün dünya vatandaşlarının demokratik seçimiyle belirlenecek küresel Sağlık ve Çevre Bakanlıkları kuruyoruz? Ya da tersine: Bu tip küresel kurumları ulus-devletlerden bağımsız olarak inşa etmek ütopyik ise eğer, neden yüzyıllardan beri küresel ekonomik dolaşımını örgütlemeyi becerebiliyoruz? Diğer türlü daha fazla başarı vadetmiyor mu: daha fazla küresel demokrasi, daha az küresel üretim zincirleri? İnsanlara açılarak yerleştirilmiş bir ekonomi?

Kriz anlarında somut sorunlara somut yanıtlar gerekir. Ancak her daim hangi yöne gitmek istediğimizi de bilmek gerekir ve bunun için de var olanın dışına taşabilen toplumsal tasarım-

lara ihtiyaç vardır. 20. yüzyıl beraberinde çok sefalet getirdi, ama büyük sosyal ilerlemeler de gerçekleşti – bu ilerlemeler ise toplumun radikal değişimini hedefleyen hareketler ve stratejilerin varlığı sayesinde mümkün oldu. Küçük, somut başarılar mümkündü; çünkü büyük projeler, stratejiler ve anlatılar vardı. Dayanışma, eşitlik, demokrasi ve hayatı dert etmeye odaklanan bu tip karşı tasarımlar hakkında konuşmalıyız, tartışmalıyız. şimdi; hazır makine bir anlığına durmuşken. Pandemi bir yol ayrımı – ya bir yaşam projesi için kullanacağız tercihimizi ya da hızlandırılmış toplumsal bir yıkım projesi için.

Nisan 2020